

ÚJ KÖNYVEK

Mihályi Péter: A magyar gazdaság útja az adósságválságba, 1945–2013

Corvina Kiadó, Budapest, 2013, 207 old., fűzve, név- és tárgymutatóval, 2690 Ft,

ISBN 9 789631 361698

Mihályi Péter a Magyar közgazdasági kutatás egyik legszínesebb egyénisége. A most ismertetett munkája tizenkettedik önálló kötete, emellett számos szakcikk szerzője volt az elmúlt 35 évben itthon és külföldön. Vezetője az MTA pénzügytani albizottságának, szerkesztője a nemzetközi közgazdasági élet elismert angol nyelvű negyedéves lapjának, az *Acta Oeconomica*-nak, amely immár 63. évfolyamában szolgálja a kelet és nyugat közti hídépítést. E – jelentékeny visszhangot is kiváltó – munkássága mellett nem telik el hét anélkül, hogy a hazai közélet vitatott kérdéseiről – és korántsem csak a folyó ügyekről – ne adna közre egy-egy sarkos, többek ellenvetését is kiváltó észrevételt, véleményt vagy megállapítást.

Legutóbbi kötete, a veszprémi egyetem és az MTA közgazdaságtudományi Kutató Központja által közösen gondozott, *A Magyar privatizáció enciklopédiája* közel 1700 oldalon mutatta be a hazai átalakulás viharos és vitatott kulcselemét. Az ezt követő munka, mint látjuk, sokkal rövidebb, olvasmányosabb, kifejtésében kerüli a túlzott technikai elemeket, vagyis olvasóbarát. Ezt ugyan nem mondhatjuk el a kötet tördeléséről, hisz a végjegyzetes megoldás a kíváncsibb olvasót állandó lapozgatásra szorítja. De maga a szöveg olvasmányos, pontokba és táblázatokba szedett érveket tartalmaz, és nem utolsósorban hosszú távú adatsorokkal mutat be egy bonyolult és többnyire érzelmi alapon megítélt folyamatot. Alapvető – és nehezen vitatható – állítása az, hogy ha az adósság egyszer kialakult, akkor az önálló életre kel, és ennek révén sok esetben meghatározóan hat azokra is, akik nem kívánnának róla tudomást venni, vagyis a döntéshozókra vállalati és országos szinten egyaránt.

A 25 táblázattal és 25 ábrával előadott érvelés tehát mindenekelőtt a tényyszerűsége törekszik. Ez nem is olyan egyszerű, és még kevésbé magától értetődő. Nem egyszerű, mert az egyes időszakok kimutatásai gyakorta pontatlanok, illetve értelmesen és azonos módszertan szerint nemigen vethetők egybe sem egymással, sem más időszakokkal (és még kevésbé más országok adataival). A legtöbbek által már elfelejtett devizaforint, az önkényes, időszakonként és viszonylatonként, sőt gyakorta ügyletfajtánként is szóródó devizaforint önmagában összegzően mutatja, hogy a mutatószámok már az adott korban sem mutattak sok mindent. És még kevésbé értelmes az efféle görbe tükörben megjelenő képeknek valóságos jelentőséget tulajdonítani, különösen utólag, történelmi szemmel vagy épp a mai közgazdasági logika mentén.

Mihályi munkájának egyik alapvető megállapítása – amivel nehéz is vitába szállni –, hogy az esetek döntő többségében az eladósodásról és főképp következményei fölszámolásáról/mérsékléséről döntő politika a sötétben tapogatózott. Nem rendelkezvén összesített – értelmesen konszolidált – kimutatásokkal, véletlenszerűen alul- és túlreagálva születhettek csak a döntések. Érzékelték például 1973–1975-ben azt, hogy a cserearányromlás mellett a forintban bővülő nemzeti jövedelem csak csökkenő fogyasztásra elégséges, ámde hogy mennyivel, azt nem tudták megmondani. Mi több, a szerző szerint utólag sem készültek teljes körű és módszertanilag megalapozott kimutatások.

Az alapvetően hosszú távú adatsorokkal építkező szerző az eladósodás szomorú történetének lényegre törő összegzése mellett számos tézist fogalmaz meg, amelyek mind a korszak diskurzusával, mind a kialakult gazdaságtörténelmi felfogással, valamint az érzelmvezérelte politikai állásfoglalásokkal is szembemennek. Anélkül, hogy értékelnénk, kiemelünk ezek közül néhányat.

1. Magyarországon eddig még nincs valóságos válság, csak válságtudat. 1956 volt az utolsó, a szó szoros értelmében válságnak tekinthető összeroppanás. De ettől még lehet, sőt a szerző szerint közeledünk is egy efféle válsághoz, hiszen a 2008–2013 közötti időszak pusztán a felszínen és átmenetileg kezelte a fizetéseképtelenséghez vezető szerkezeti, versenyképtelenségi okokat.

2. Magyarországon az elmúlt hét évtizedben nem ment végbe a világ élvonalához való felzárkózás. Ugyanakkor a lemaradás csak Ausztriához – egy különösen jól teljesítő EU-országhoz – képest jelentős, a világ egészében nem.

3. A hitel – a közhiedelemmel ellentétben – nem azt szolgálta, hogy „túlságosan jól élnek az emberek”. A hitelfelvétel csak közvetve szolgált életszínvonal-növelési célokat mind a

Kádár-korszakban, mind pedig a kétezres évek során. A hitel ára voltaképp 1945 óta túl drága, és az elmúlt években jelentősen megnőtt a kamatoskamat-szolgálat igénye, valamint a reális jövedelemnövekedés közötti szakadék.

4. Mivel az ország lakosságának már a 70-es évek közepe óta volt – és van – mit vesztenie, valóságos forradalmi hangulat/helyzet sosem jön létre. Ez megfér azzal, hogy időről-időre szembefordulhatnak a még oly erőpozícióban lévő kormányzattal, sőt azt meg is buktathatják.

5. A szerző nem kevesebb, mint húsz tényezőt sorol föl az eladósodás magyarázataképpen, amelyek messze túlmennek a kormányzati fegyelmezetlenség szokásos leírásán.

6. Az államihoz hasonló – a kétezres években nagyobb – súlyú a magánszféra eladósodása, különösen – de nem kizárólag – a háztartásoké. A két tétel együtt kezelendő az ország külső adósságaként, egymásba is átváltódó módon.

7. A makroegyensúly értelmes és tartós megőrzése a gazdaságpolitikát a tárgyalt időszak egészében nem jellemezte.

8. Az eladósodás új minősége alakult ki 2001–2006 között, amikor – a 2002-re kialakult erőviszonyok megőrzésére – az adósság a jövedelemnél évi(!) 63,8%-kal gyorsabban nőtt, ami a pilótajáték logikáját idézi (116. o.). A nettó külső adósság ebben az időszakban a 2002. évi értékről – a GDP 8,5%-a – 22,4%-ra nőtt, közel megnégyszereződött!

9. A pénzügyi egyensúlytalanság nem vezethető vissza kizárólag a közhatalom tevékenységére. A magyarországi kereskedelmi bankok 2008–2009-ben – vagyis már a válság mélypontján – 60%-kal (sic!) több hitelt helyeztek ki, mint ami a náluk elhelyezett betétállomány volt (125. o.).

10. A 2010–2013-as évek makroegyensúlyának javulása átmeneti és jórészt látszólagos, mert vagyonfelélés révén jött létre. Ezen nem segít az, ha más országokban is megesett ilyesmi.

11. Ezért a 2014–2020 közti időszak egyáltalán nem épülhet arra a – többször hallott – fölvetésre, mely szerint a magyar gazdaság már maga mögött tudhatná a külső adósság kezelhetetlenségéből adódó válságot. Mivel a forint árfolyamát alapvetően a kamatkülönbözetre játszó befektetési alapok tartják fenn – korábban ezt hívták „forró pénznek” –, az adósság kezelése még évekig központi kérdés marad, a sérülékenység nem múlt el (145. o.).

12. A külső eladósodás krónikus jellege egyszerre következménye és oka a gazdasági növekedés tartós elakadásának (151. o.). Segíthetne elvileg az euró gyors bevezetése, mert az

árfolyamkockázatot kiiktatná, a kamatszintet levinné és a konvergenciajátszma ismert önerősítő erényes köreit indíthatná be. Erre azonban semmilyen szándék nem mutatkozik.

A jelentős részben statisztikai dokumentációt tartalmazó kötetből nem taglaltuk és vitattuk részleteiben és érdemében az egyes korszakok értékelését a történészektől és a kortársaktól erőteljesen és gyakran eltérő megállapításokat. A főntebb kiemelt – a recenzens számára újdonságokat jelentő – felismerések mellett és ellen is sok további érv lenne fölhozható. Ugyanakkor az sem kérdéses, hogy az adott terjedelem határt szab a kifejtés részletezettségének, az egyes megállapítások árnyalásának vagy igazolásának, ami az előző kötetéhez hasonló dokumentáltságú kifejtésben elvárható lett volna. Mindezzel együtt *Mihályi Péter* jól olvasható, hasznos és gondolatébresztő munkával gazdagította a szakirodalmat, amelynek hatása remélhetőleg a szélesebb közvéleményre is kiterjedhet majd.

Csaba László

Csaba László, az MTA rendes tagja, egyetemi tanár, Közép-európai Egyetem és Budapesti Corvinus Egyetem.
E-mail cím: csabal@ceu.hu, személyes honlap: csabal.com